

SENYES I APROXIMACIONS

123 ASSAIGS BREUS
D'HISTÒRIA CULTURAL

ORIOL PI DE CABANYES

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

ORIOI PI DE CABANYES

Senyes i aproximacions

123 assaigs breus d'història cultural

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2018

Amb el suport de

Primera edició, desembre de 2018

© Oriol Pi de Cabanyes, 2018

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-031-2

Dipòsit legal: B.25358-2018

Imprès a Limpergraf, S.L.– Mogoda, 29-31
08210 Barberà del Vallès

Disseny de la col·lecció: Jordi Avià i Blanca Hernández

Foto de portada: Teresa Costa-Gramunt

1. Història i veritat

Ara que s'acaba l'any [2013], si per ventura ens disposem a fer un cert repàs d'allò que ha passat (o d'allò que *ens* ha passat), té sentit que ens preguntem fins a quin punt podem conèixer (del cert) quina és l'*autèntica* veritat de la història (de la nostra història o de tota la història). Fins a quin punt podem arribar al coneixement exacte d'allò que s'ha (o ens ha) esdevingut. Fins a quin punt podem (o hem pogut) posar-hi consciència. I, sobretot, fins a quin punt serem capaços de fer perdurar aquesta veritat que hem fet conscient (sigui o no la que es correspon amb tota precisió amb els fets que li fan de fonament).

La Història, al cap i a la fi, és informació interpretada. Uns fets explicats no només en ells mateixos, sinó en el que representen per a nosaltres quan els vivim o els recordem. La història d'una societat o d'una persona és un relat que ha de construir-se amb un esforç sostingut de distanciament i comprensió. Història és comprensió, com més coherent i sintetitzada millor, de tota una trajectòria vital (sigui individual o col·lectiva). El passat ens fa de mirall. Aquesta és la seva principal funció en una personalitat harmònica i en una societat oberta.

Però no tot acaba sabent-se, ni sabent-se bé, en tot cas. Fa gràcia aquella vella pretensió de qui proclama, confiat o admonitori, que tot s'acabarà sabent. Com si no sabéssim que, en el decurs dels segles, de la mateixa manera que hi ha hagut (i hi ha) gent que ha perseguit saber la veritat com una conquesta, també hi ha hagut (i hi ha) poderoses forces obstinades a ocultar la veritat que els és incòmoda. O a fer-la oblidar per sempre més, destruint i tot, si molt els convé, documents i testimonis.

La història són fets. Però és també, i sobretot, la seva interpretació. Els textos legals, i els documents, són molt menys importants que la seva interpretació. O que el control de la seva interpretació (que és el que dona la major o menor legitimitat a una o altra «veritat» històrica). Quan no hi ha llibertat d'expressió (i en aquest país això s'ha esdevingut molt en el passat, com insisteixen a negar servents i sembradors de la mentida i la confusió) no hi ha veritats contrastades sinó una única veritat. La de la Inquisició o la del «Pravda» de la Unió Soviètica.

La història dels fets passats acaba convocant, en el millor dels casos, una gran conversa d'historiadors. I la història dels fets d'actualitat és com una gran tertúlia de sobretaula on es contraposen (almenys allí on hi ha mitjans plurals i no desdenyosos de la discrepància) una multiplicitat de punts de vista, de prejudicis i d'interpretacions. ¿Com arribarem a escatir això que alguns encara anomenen, com si fos unívoca, «la veritat històrica»? No hi ha tal «veritat» inqüestionable sinó en els fets. Els fets són sagrats, sí, però el que compta, i el que acaba pesant, són les interpretacions que ens en fem.

2. Senyes

Els Mags ja són en camí, guiant-se en la nit amb els seus astrolabis. Segueixen l'estel que els retornarà fins a la Cova del Naixement o de l'Origen. Quan les embarcacions no disposaven de la sofisticada tecnologia actual d'orientació via satèl·lit, els indrets de la mar propera a la costa eren localitzats quan l'ull del mariner constatava l'enfilació d'un punt de referència terrestre amb un altre, més proper o més llunyà, també d'en terra.

Aquestes senyes o senyals indicadors terrestres que feien servir pescadors i navegants de cabotatge solen ser muntanyes i turons, campanars, xemeneies o edificis singulars ben visibles de mar endins. Els pescadors antics anotaven les ubicacions dels caladors de pesca en quaderns de senyes que es guardaven amb gran secret i passaven de pares a fills com la més valuosa de les informacions professionals.

«Senya» és, ben entès, un mot singular, l'etimologia llatina del qual —*signa*— ja remarca de manera ben evident el plural d'origen. El mot «senya» no designa només, doncs, 'el caràcter, tret,

la coneixença del qual pot servir per a reconèixer un individu, un objecte', sinó també cadascun dels referents terrestres per a la localització d'indrets de mar determinats per la superposició visual de dues senyes o punts de referència.

Una «senya» és, doncs, un punt geogràfic que fa d'indicador, però el llenguatge mariner també reconeix com a «senya» (i així caldria recollir-ho al diccionari) cadascuna de les posicions marines concretes que es coneixen per referència a les seves senyes terrestres. Així, el fondo del Padruell, que és lloc de gamba a la plataforma continental de Vilanova, és la senya que pren el seu nom del topònim (deformació de «pedró vell») que li fa de referència terrestre. Com tota senya, situa en el mar el lloc exacte des d'on es veuen alineades en perfecta enfilació dues senyes d'en terra. «Quina senya té tal calador?... Tal lloc per tal altre» —diuen els pescadors, tot donant les coordenades de situació d'un indret determinat de pesca.

En els espais imprecisos de la mar, les ubicacions concretes del lloc on calar la xarxa, els pescadors les precisen amb l'ajut de referents terrestres ja coneguts. Però això només es pot fer quan hi ha llum de dia. S'orienten en mar guiant-se amb les senyes terrestres. Els Reis Mags fan una operació similar, però a l'inrevés: s'orienten en terra, quan és fosc, guiant-se amb les senyes celestes.

3. La veritat de la mentida

Com vau reaccionar l'altre dia davant el fals documental televisiu sobre el 23-F, aquell gran videojoc de Jordi Évole? Amb la tranquil·litat de qui ha vist en la farsa només un innocent joc per capturar audiències?, amb la serenor d'ànim de qui s'adona del gest de complicitat de l'artifici, o amb el comprensible cabreig de qui s'ha sentit enganyat?

Allò, al cap i a la fi, va ser una *performance*. O gairebé una òpera sense més música que de marxa militar. El fals reportatge va convocar davant la pantalla milions d'espectadors. ¿No és aquest el més gran èxit de la molt brodada «Operación Palace» que ara ens han servit a la tele? El producte era excel·lent i va colar bé. I els seus actors, que fins ara no s'havien demostrat mai tan professionals, broden el seu paper.

Els qui ja tenim una edat portem impreses per sempre les emocions d'aquell dia 23 de febrer de 1981. Per a què ens hem d'enganyar? Aquella tarda, i fins ben entrada la nit, es va imposar el terror retransmès en directe. Per a molts van ser hores de «tener el judío en el cuerpo» (en el sentit d'«estar con miedo» que recull el llicenciat Covarrubias en el seu *Tesoro de la lengua castellana o española* de 1611).

«Capellán de Su Majestad», «Maestrescuela» i «Consultor del Santo Oficio de la Inquisición» (tot amb majúscules), aquest Covarrubias sentenciava que el «tener el judío en el cuerpo» es donava «porque, permitiéndolo Nuestro Señor, vinieron a ser los judíos gente muy apocada y abatida» (per culpa seva, *of course*, no pas perquè la judeofòbia hi hagués tingut res a veure...).

No hi ha com el Barroc, tan característic del nostre tan turmentat com fatxendós segle XVII, per comprovar fins a quin punt l'artifici ben resolt pot arribar a convertir-nos en obedients espectadors de l'engany. El Barroc és l'art d'un temps de trilers genials, l'estil d'una època que va elevar la simulació a nivells d'excelsitud.

Trenta anys després d'aquella immensa opereta retransmesa per ràdio i televisió, vivim més encara en plena societat de l'espectacle. La publicitat ho sap des dels seus més remots orígens: cal sorprendre. Així que no ha d'estranyar que la provocació vagi sent cada vegada més un punt principal de les modernes regles de l'art.

Tenim fam de veritat i d'autenticitat. Però oblidem que el millor teatre és catarsi, com una vacuna. Reclamem la immediatesa del directe. Però estem perdent la capacitat de saber llegir entre línies, aquella habilitat que ens va ser imprescindible adquirir per entendre alguna cosa en temps més foscos, en els quals conviuen en nosaltres sospita i innocència.

4. Història-ficció

Ara (2016) que el ministre de Justícia en funcions ha tingut el simpàtic detall de dipositar personalment a Reus una còpia, se suposa que degudament compulsada, del sumari de la causa mai no resolta pel magnicidi del general Prim, ve a tomb recordar el cronista Confusio, aquell quixotesca patriota que Galdós fa sortir, entre altres «episodios nacionales», a la seva novel·la *Prim*.

«Esmirriado y taciturno», el vell Confusio viu a dispesa, escri-

Sumari

1. Història i veritat	5
2. Senyes	6
3. La veritat de la mentida	7
4. Història-ficció	8
5. Desmobilitzar la història?	10
6. Una gran síntesi	11
7. El romànic: orígens	12
8. Lull: les paraules	14
9. Visions de Lull	15
10. Lull: imatges i raons	16
11. La condemna d'Arnau de Vilanova	17
12. Tàrrega 1348	19
13. L'honra	20
14. «Varones de mucho ánimo» a <i>La pell de brau</i>	21
15. Enxaneta	22
16. Moros i negres	23
17. «Pringats» en falles	25
18. Catalanofòbia i antisemitisme	26
19. Interpretar Verdi (el «Va, pensiero» i la Renaixença) ..	35
20. Fascinació per Grècia	37
21. Llorens i Barba	38
22. L'altre 1914	39
23. Alfons Maseras	40
24. Honor a Sinibald de Mas	42
25. Toda, l'egiptòleg	43
26. Idea d'Espanya	44
27. Nacions i Estat	46
28. Explicar-se el catalanisme	47

29. Sentit (o no) d'Estat	48
30. Catalunya/Espanya	49
31. Bicentenari Prim	50
32. La «idea llatina»	52
33. Lafont o la il·lusió	53
34. Del somni ibèric (un parlament a la Fundació Gulbenkian de Lisboa, el 1996).	54
35. Portugal i Catalunya	63
36. El Balmes de Gaudí	64
37. Recordatori d'Emili Molas	65
38. «Espero de Katalunjo» o Qui espera, desespera	67
39. Sobre la Setmana Tràgica	68
40. La defensa de Ferrer i Guàrdia	69
41. Un vell cenetista	70
42. Giner de los Ríos	71
43. Els arcàngels de la mort	73
44. «Les belles idees per les quals es mor»	74
45. Un Miró catalanista	75
46. L'altre Miró	77
47. Una anècdota de Miró	78
48. Lectures de Miró	79
49. Miró: Nord-Sud	80
50. Unitat Moral d'Europa	82
51. L'Europa Una	83
52. Repensar Xènius	84
53. La mort de Prometeu	86
54. Memòria de la Revolució	87
55. Cultura i progrés	88
56. Memòria és emoció	90
57. Un document de Macià	91
58. Lectures d'aquell estiu	92
59. Descansin en pau	93
60. Sumaríssim Companys	94
61. El mocador de Companys	96
62. El senyor Joan (Rius i Vila)	97
63. L'Electra de Palau i Fabre	98
64. La memòria perduda	99
65. Hannah Arendt	100
66. <i>Pa negre</i>	102
67. Resistent i no resistent	103

68. El Redreç de Vicens Vives	104
69. Rehabilitació de Joan Estelrich	105
70. Cartes per al diàleg	106
71. Una pregunta concordada	108
72. Un diàleg de sords	109
73. Puigjaner, un pont del diàleg	110
74. Espriu: «No som assimilables!»	111
75. Voluntat de ser	112
76. Una mica de consideració...	113
77. Maria Novell	115
78. Salvador Espriu, entre la mort i l'apocalipsi (una entrevista de 1974)	116
79. Pedrolo i la caverna	119
80. Pedrolo: «Estat d'excepció»	120
81. Un Congrés (de Cultura Catalana) clandestí	121
82. Fages de Climent	122
83. La conyeta	124
84. L'antipolítica	125
85. Nèstor Luján, recuperat	126
86. Enric Cluselles	128
87. Albert Manent, (auto)retratista	129
88. Raimon Panikkar	135
89. El pare Marc Taxonera	136
90. Til, ambaixador honorari	137
91. Monolingües	138
92. Psicolingüística	139
93. L'hispanocatalà	140
94. La dicció teatral	142
95. Parlamentem malament	143
96. Els diacrítics	144
97. Enraonar	145
98. El doctor Molas	147
99. En memòria de Joaquim Molas	148
100. Sense Joaquim Molas	150
101. El «nàufrag» Palau i Fabre	151
102. Sobre la crítica	152
103. El cànon	153
104. Els millors	155
105. El pare Massot	156
106. Voluptas culturae	157

107. L'eròtica del saber	158
108. El present continu	160
109. El gran cronista Artur Bladé	161
110. Evocació d'Eudald Puig	162
111. Maria-Antònia Oliver	163
112. Montserrat Prat, una vestal dels llibres	165
113. Najat El Hachmi: voluntat de ser	166
114. Elogi de Joan Veny	168
115. A Mallorca, evocant Baltasar Porcel	169
116. Catalunya, horitzó 2010	170
117. La vida, present	171
118. Guillem Simó	173
119. Slow reading	174
120. Els «muftís» de Madrid	175
121. Catalunya, present!	177
122. El pensament dúctil	178
123. Estat naixent	179
Índex onomàstic	181

Senyes i aproximacions articula un conjunt d'escrits, que mantenen un interès viu, pensats per a il·lustrar una determinada actualitat cultural que no caduca amb el temps. Amb els escrits —o gloses— d'aquest llibre passen ja del mig miler, els publicats fins ara per Oriol Pi de Cabanyes a *Glossari d'escriptors catalans del segle xx* (2003), *A punta d'espasa* (2005), *Pedra sobre pedra* (2007), *Sobre Maragall, d'Ors, Espriu, Porcel i altres* (2013) i *Columnes i davantals* (2015), tots ells en aquesta mateixa col·lecció.

Aquest és, doncs, el sisè volum d'una sèrie de breus assaigs que combinen la informació amb la reflexió cultural a partir d'un bon coneixement de la història i la literatura. «Cada nou volum és una obra closa i rotunda en ella mateixa i, al mateix temps, una contribució fresca, necessària i valuosa al conjunt que no decau en cap moment. En el meu cas personal —ha escrit Sam Abrams—, he de confessar que tinc els cinc volums sempre a mà com a obra de consulta constant. I aquesta gran obra en marxa ens remet al glossari d'Eugeni d'Ors, l'obra crítica de Carles Riba, el *Breviari crític* de Manuel de Montoliu i la part més quotidiana de l'assagisme de Walter Benjamin, per citar alguns referents.»

ISBN 978-84-9191-031-2

1 6 5 0 6

9 788491 910312

506

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR